

Prasa szkolna – definicja, cechy, funkcje

Studium przypadków województwa zachodniopomorskiego

Paulina Olechowska

Czasopisma szkolne¹ są interesującym zjawiskiem medialnym, liczba wydawanych w Polsce pism szkolnych wzrasta². Rośnie też ich poziom – szkolne redakcje coraz częściej korzystają z fachowych programów edytorskich³. Coraz więcej tego typu tytułów jest dostępnych w formie elektronicznej, co zdecydowanie zwiększa zakres ich oddziaływania. Pełnią one wiele funkcji społecznych, a tematyka podejmowana na ich łamach coraz częściej wybiega poza szkolne mury, stając się świadectwem twórczego i krytycznego myślenia młodego pokolenia. Celem artykułu jest określenie ram teoretycznych i praktycznych dla prasy szkol-

nej na przykładzie analizy tytułów ukazujących się w województwie zachodniopomorskim.

Zarys historii

Rozwój polskiej prasy szkolnej zależał od wielu czynników – politycznych, społecznych, kulturowych i historycznych. Początki szkolnego czasopiśmiennictwa przypadają na drugie dziesięciolecie XIX wieku⁴. Rozwijało się ono we wszystkich zaborach, będąc dowodem „wysiłku, zdolności organizacyjnych, rozwijania zainteresowań, ogólnej kultury, odwagi i zaangażowania politycznego”⁵, ale najmocniej określały je ideały wychowawcze i ideologiczne

¹ W artykule przytoczono część rozważań wyników badań zebranych w autorskiej monografii pt. *Prasa szkolna: teoria, funkcje, tematyka. Analiza na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, Szczecin 2015.

² Szczególnie lata po roku 1989 sprzyjały powstawaniu nowych tytułów w związku z przekonaniem o doniosłości prasy w tworzeniu podstaw demokracji, w budowie wolnego społeczeństwa obywatelskiego oraz otwartego systemu komunikowania społecznego (por. R. Kowalczyk, *Media lokalne w Polsce*, Poznań 2008, t. 2, s. 17). Wydaje się, że intensywny rozwój szkolnych periodyków był spowodowany kilkoma czynnikami, m.in. rozwojem technologii; wdrożeniem reformy systemu oświaty i powołaniem nowego typu szkół – gimnazjów oraz wprowadzonej w 1999 roku edukacji czytelnictwa i medialnej. Trudno jednak określić liczbę wydawanych tego typu tytułów, według szacunkowych obliczeń redakcji „Forum Gazet Szkolnych” w latach 90. ukazywało się 4–6 tys. tego typu tytułów (zob. G. Sowiński, *Nie zmarować szansy, czyli o gazetkach uczniowskich*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1997, nr 3, s. 34).

³ Wśród tych najpopularniejszych należy wymienić m.in. Junior Media (edukacyjny projekt Grupy Wydawniczej Polskapresse); oprogramowanie Młodzieżowej Akcji Multimedialnej QMAM (Fundację Nowe Media); stosowanie aplikacji FlipSnack czy Issuu.

⁴ Za pierwsze polskie czasopismo szkolne uznaje się „Tygodnik Literacki” wydawany od 1821 roku przez młodzież gimnazjum rządowego w Warszawie. Zob. Z. Sokół, *Nowy gatunek prasowy – gazetki szkolne [w:] Poetyka i pragmatyka gatunków dziennikarskich*, red. W. Furman, K. Wolny-Zmorzyński, Rzeszów 1999, s. 146.

⁵ D. Koźmian, *Czasopisma uczniowskie jako cenne źródło do badań dziejów wychowania i szkolnictwa w Drużynie Rzeczypospolitej [w:] Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, red. T. Jałmużna, I. Michalska, G. Michalski, Kraków 2004, s. 210.

dwudziestolecia międzywojennego⁶. Wiesław Koński zaproponował następującą periodyzację prasy szkolnej tamtego okresu: lata 1918–1927, kiedy obowiązywało wychowanie patriotyczne; lata 1928–1935, kiedy zaczęło obowiązywać rozporządzenie władz oświatowych w sprawie pism uczniowskich z 17 października 1927 roku i wychowanie państwowe; lata 1935–1939, w których treść uczniowskich pisemek była skierowana na terażniejszość i przyszłość⁷, a dominowała w nich idea państwa jako czynnika integrującego i organizującego społeczeństwo⁸.

Wybuch drugiej wojny światowej położył kres rozwijającej się szkolnej, oficjalnej żurnalistyce, która ukazywała się w ramach struktur konspiracyjnych. Również okres powojenny nie sprzyjał szkolnym inicjatywom wydawniczym. Popularne były gazetki ścienne, które poddawano cenzurze, i które – mówiąc wprost – niewiele miały wspólnego z autentyczną prasą uczniowską. Pełniły więc przede wszystkim funkcje propagandowe (w większości przypadków były to przedruki z oficjalnych gazet organów partyjnych⁹), miały głównie za zadanie wzywać „kolektyw klasowy” lub „kolektyw szkolny” do współzawodnictwa w nauce i przodownictwa w działalności społecznej¹⁰. W ogólny nurt ówczesnego myślenia o prasie szkolnej

wpisuje się stwierdzenie Stanisława Aleksandraka: „w naszych warunkach społeczno-politycznych oraz kulturalnych i oświatowych nie ma miejsca ani potrzeby wydawania czasopism szkolnych, które byłyby inną formą podręcznika o ograniczonym kręgu tematycznym”¹¹. Tę lukę miały wypełnić zróżnicowane, wysokonakładowe czasopisma dziecięce i młodzieżowe.

Poza wspomnianym już okresem międzywojennym, czasem ożywienia inicjatyw związanych z pismami szkolnymi był „karnawał Solidarności”. Hasła wolności i demokracji sprzyjały traktowaniu prasy szkolnej jako ważnego elementu budowy społeczeństwa obywatelskiego, a wydawcami pism były wówczas nie tylko środowiska szkolne, ale i działające przy szkołach drużyny harcerskie, koła hobbystyczne czy organizacje opozycyjne. Jak już wspomniano, po roku 1989 nastąpił prawdziwy renesans prasy szkolnej.

Spory definicyjne

Wydaje się, że medjoznawcy poświęcają niewiele uwagi prasie szkolnej i, jak podkreśla Ryszard Kowalczyk, nawet w badaniach mediów lokalnych „zwykle nie bierze się pod uwagę periodyków szkolnych, akademickich i naukowych”¹². Ponadto w porównaniu do

⁶ O roli i znaczeniu prasy szkolnej w okresie międzywojennym może świadczyć fakt, że była ona objęta regulacjami prawnymi. W latach 1926–1927 Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wydał rozporządzenie, które miało na celu umożliwić władzy państwowej ingerencję w działalność prasy, szczególnie tej, która krytycznie oceniała rzeczywistość społeczną i polityczną, czy – mówiąc wprost – politykę prowadzoną przez rząd i administrację państwową. Zob. A. Faber-Chojnacka, *Czasopisma krakowskie dla dzieci i młodzieży w dwudziestoleciu międzywojennym*, Kraków 1999, s. 10.

⁷ D. Grzegorzczuk, Sprawozdanie z III konferencji naukowej z serii Prasa Podlaska w XIX–XXI wieku nt. *Prasa szkolna i młodzieżowa południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza, pod patronatem starosty mińskiego Czesława Mrocza. Siennica, 15 kwietnia 2005 r.*, „Szkice Podlaskie” 2005, nr 13, s. 274.

⁸ W. Koński, *Prasa szkolna w młodzieżowa w Płocku do 1939 roku [w:] Prasa podlaska w XIX–XXI wieku: szkice i materiały*, red. R. Dmowski, A. Kołodziejczyk, Siedlce 2010, t. III, s. 18.

⁹ S. Tubek, *Rola czasopism szkolnych*, „Nowa Szkoła” 1998, r. 54, nr 9, s. 60.

¹⁰ W. Wojtyński, *Prasa uczniowska kolektywu szkolnego*, „Nowa Szkoła” 1955, nr 6, s. 626.

¹¹ S. Aleksandrak, *Czasopisma dziecięce w pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1979, nr 4, s. 180.

¹² R. Kowalczyk, *Media lokalne...*, dz. cyt., s. 19.

innych środków masowych prasa szkolna ma złożony i kłopotliwy charakter, bowiem: nie podlega wymogom sądowej rejestracji; brakuje dokładnych danych ilościowych o tego typu wydawnictwach; posiada strukturalnie (budowa czasopism) niejednolity charakter. Te, jak i inne cechy prasy szkolnej sprawiają, że poddaje się ona łatwemu opisowi.

Przez prasoznawców czasopisma szkolne są uznawane najczęściej za prasę lokalną¹³/środowiskową, adresowaną nie do wszystkich członków danej zbiorowości terytorialnej, lecz do określonych środowisk¹⁴. Autorzy *Encyklopedii wychowania* kwalifikują wydawnictwa szkolne jako „gałąź czasopiśmiennictwa, która jest ściśle związana z życiem pewnej szkoły lub kilku szkół”¹⁵. W *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* hasło „gazetka szkolna” zostało opisane następująco: „wydawana przez uczniowski zespół redakcyjny dla uczniów”¹⁶. Jeszcze inni plasują prasę szkolną na pograniczu prasy dla dzieci i młodzieży¹⁷, uznając ją za „jedno z głównych osiągnięć wychowawczych czasopiśmiennictwa dziecięcego”¹⁸. Warto dodać, że czasopisma młodzieżowe i dziecięce – choć skierowane do tej samej grupy odbiorczej co prasa szkolna – znacznie się od niej różnią, przede wszystkim podmiotowością twórców¹⁹.

Te pierwsze redagują zinstytucjonalizowani wydawcy, te drugie – nadawcy, którzy jednocześnie są ich odbiorcami; uwarunkowaniami rynkowymi (nie podlegają komercjalizacji); związaniem instytucjonalnym (z funkcjonowaniem danej placówki edukacyjnej).

Obszerną definicję prasy szkolnej znajdziemy w *Encyklopedii wiedzy o prasie* Juliana Maślanki, który za prasę szkolną uznaje „ogół gazet i czasopism adresowanych do młodych odbiorców w wieku od 14 do 25 lat (...), preferujących treści mogące zainteresować krąg odbiorców (rozrywkowe, popularnonaukowe, problemowe, omawiające kwestie młodzieżowe, poradnictwo), wydawane przez związki i organizacje młodzieżowe bądź wyspecjalizowane instytucje wydawnicze, polityczne, społeczne, kulturalne, kościelne”²⁰. Wyłączono z niej jednak prasę szkolną tworzoną przez uczniów i nauczycieli szkół podstawowych (nauczania początkowego oraz klasy IV–VI), zaliczono natomiast pisma szkolne organizacji politycznych czy kościelnych, co niejako zaprzecza idei redagowania tego typu periodyków przez uczniów i do nich skierowanych.

Różnorodność terminologiczna skłoniła autorkę do podjęcia próby zdefiniowania na nowo pojęcia „prasa szkolna”, przez którą można ro-

¹³ Podstawowym warunkiem, by można było mówić, że prasa szkolna jest częścią prasy lokalnej, a dokładniej sublokalnej, jest zawartość tego typu wydawnictw związana z życiem i funkcjonowaniem danej społeczności, rozumianej nie tylko jako całość, ale również jako jej poszczególne części (taką jest społeczność szkolna wyodrębniona na podstawie statusu instytucjonalnego). Zbiór tych wszystkich cech: miejsce redagowania i wydawania, zasięg terytorialny (obszar kolportażu), krąg odbiorców oraz zawartość (treść), powoduje, że pisma szkolne są źródłem informacji dla i o społeczności lokalnej. Zob. J. Dzieniakowska, *Pisma uczniowskie jako źródło informacji dla lokalnej społeczności szkolnej (komunikat)*, „Studia Kieleckie. Seria Bibliologiczno-Prasoznawcza” 2003, nr 3, s. 100.

¹⁴ S. Michalczyk, *Media lokalne w systemie komunikowania: współczesne tendencje i uwarunkowania rozwojowe*, Katowice 2000, s. 206–207.

¹⁵ *Encyklopedia wychowania*, red. S. Lempicki, Warszawa 1937, s. 468; T. Adamczyk, *Prasa szkolna [w:] Teoria kształcenia literackiego w latach 1918–1939. Antologia, cz. 2*, red. L. Jazownik, Zielona Góra 2001, s. 319.

¹⁶ *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, Warszawa 2003, s. 14.

¹⁷ M. Śmiecińska, *Prasa młodzieży szkolnej w regionie kaliskim w latach 1990–2006*, „Rocznik Kaliski” 2008, t. 34, s. 211.

¹⁸ I. Konopnicka, *Czasopisma uczniowskie szansą na inspirowanie twórczej aktywności dziecka [w:] Uczeń we współczesnej szkole. Problemy edukacji wczesnoszkolnej*, red. E. Ratajek, Kielce 2005, s. 235.

¹⁹ Z. Sokół, *Nowy gatunek...*, dz. cyt., s. 142.

²⁰ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 175.

zumieć ogół czasopism o treści zróżnicowanej (przy jednoczesnym skoncentrowaniu na tematach związanych z życiem szkoły) lub specjalistycznej (pisma monotematyczne lub obcojęzyczne); wydawanych przez różne podmioty należące do środowiska szkolnego (na przykład samorząd uczniowski, dyrekcję szkoły, grono pedagogiczne, uczniów, radę rodziców); adresowanych do zamkniętego kręgu odbiorców (uczniów i ich rodziców oraz nauczycieli różnego typu placówek edukacyjnych: szkoły podstawowe, z podziałem na klasy I–III i IV–VI, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze); kolportowanych zazwyczaj na obszarze tych placówek. Elementami je różnicującym są: częstotliwość ukazywania się, nakład, objętość, format, technika druku, szata graficzna oraz sposób finansowania.

Przy takim założeniu można dodać, że – w ujęciu teoretycznym – prasy szkolnej nie można zaliczyć do środków masowego przekazu, ponieważ:

- nie ma sformalizowanej struktury – poza nielicznymi przypadkami nie podlega rejestracji sądowej lub urzędowej uregulowanej przez ustawę z dnia 26 stycznia 1984 r. – prawo prasowe (Dz.U. z 1984, nr 5 poz. 24);
- nadawca przekazu (redakcja pisma szkolnego) może działać samodzielnie, nie jest uzależniony od innych podmiotów szeroko rozumianego rynku prasowego;
- nie ma cech masowości produkcji i dystrybucji (nakład tego rodzaju periodyków jest zazwyczaj niewielki), nie wymaga użycia skomplikowanych, technicznych środków produkcji;

- odbiorcy przekazu nie stanowią liczebnie wielkiej, społecznie zróżnicowanej i rozproszonej przestrzennie grupy anonimowych czytelników; przekaz jest spersonalizowany, czytelnicy i redaktorzy prasy szkolnej dobrze się znają, w związku z czym nie dochodzi do – tak typowego dla przekazów masowych – opóźnionego sprzężenia zwrotnego;
- w wypadku prasy szkolnej trudno mówić o spełnieniu wymogu jednokierunkowości i niesymetryczności przekazu, ponieważ bardzo często grupa nadawców jest jednocześnie grupą odbiorczą danego pisma²¹.

Cechy prasy szkolnej dyskwalifikują ją jako medium o charakterze masowym, jednak ze względu na swoje cechy komunikacyjne oraz pełnione funkcje stanowi ona element komunikacji medialnej (zapośredniczonej), odgrywając istotną rolę w modelu komunikacji społecznej (rozumianej jako jedna z form komunikacji międzyludzkiej), gdzie „każdy uczestnik aktu komunikacyjnego może występować zarówno w roli nadawcy, jak i w roli odbiorcy komunikatów”²². Tym samym prasa szkolna doskonale wpisuje się w postrzeganie komunikowania jako procesu tworzenia wspólnoty, kiedy to nadawca przez komunikację stara się ustanowić wspólnotę z odbiorcą, przekazując informacje, idee, postawy czy poszerzając ich wspólne (nadawcy i odbiorcy) wrażenia i doświadczenia²³.

Cechy prasy szkolnej i jej typologizacja

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że rynek mediów drukowanych ma charakter dualny,

²¹ Innego zdania jest Zbigniew Bauer, który uważa, że pisma szkolne potwierdzają „znane prawo opisujące charakter komunikowania masowego (...), gdzie zawsze niewielu dociera ze swoim przekazem do wielu”. Zob. Z. Bauer, *Gazetka – czyli szkoła w szkole*, „Polonistyka” 1996, nr 9, s. 589.

²² I. Pufal-Struzik, *Komunikacja w szkole jako czynnik rozwoju i twórczej aktywności działalności dziecka* [w:] *Uczeń we współczesnej szkole. Problemy edukacji wczesnoszkolnej*, red. E. Ratajsek, Kielce 2005, s. 212.

²³ Hasło „Komunikowanie masowe” (opr. T. Goban-Klas, W. Lipnik): *Encyklopedia socjologii*, Warszawa 1999, t. 2, s. 40.

określony cechami dwóch typów segmentacji – podmiotowej i przedmiotowej. W pierwszej zwraca się uwagę na różnicowanie potrzeb czytelnich konsumentów prasy²⁴. Stanisław Michalczyk stwierdził, że ponieważ możemy mówić o podobnych lub zbieżnych postawach bądź zachowaniach wobec szkolnego tytułu prasowego, omawiane wydawnictwa przynależą do wspomnianej już kategorii prasy środowiskowej – zarówno treściowo, jak i przestrzennie związanej z miejscem zamieszkania, pracy lub nauki odbiorców, a przeważnie – także wydawców. Badając prasę w perspektywie segmentacji przedmiotowej, należy więc przede wszystkim określić „determinanty podaży powiązane z konkurencją o dostęp do takich zasobów jak: papier, maszyny i technologia druku, zespoły redakcyjne finalizujące kształt i strukturę merytoryczną wydawanych gazet i czasopism”²⁵. Stanisław Tubek zauważył, że „szkolny ruch wydawniczy ze swej natury jest zjawiskiem samorodnym, spontanicznym i niepowtarzalnym”²⁶. Te cechy mają istotne znaczenie dla sprostowania tego typu wydawnictw w ramy badawcze, dlatego określenie dokładnego stanu ilościowego czy jednoznaczne opisanie wzorcowych cech opisywanego segmentu prasy jest dużym wyzwaniem.

Opis cech prasy szkolnej dokonano w oparciu o badania zachodniopomorskiej prasy szkolnej, przeprowadzone w latach 2010–2014, pozyskując informacje z 714 szkół publicznych funkcjonujących w regionie obejmującym 21 powiatów oraz 114 gmin. Deklarację wydawania pisma złożyło 360 jednostek oświatowych, co oznacza, że w analizowanym województwie co druga szkoła publiczna prowadzi systematyczną lub okazjonalną działalność wydawniczą. Wydawcami największej liczby tytułów prasowych są publiczne szkoły podstawowe (146), następnie

– szkoły gimnazjalne (92), zespoły szkół (78), licea (24) oraz inne placówki oświatowo-wychowawcze (20). Najczęściej prasę szkolną wydają szkoły podstawowe, w których nierzadko ukazują się dwa tytuły – jeden adresowany do uczniów klas I–III, drugi – do uczniów klas IV–VI. Najmniejszą aktywność wydawniczą przejawiają szkoły ponadgimnazjalne.

Cechy analizowanych tytułów prasy szkolnej:

1. Okresowy charakter – zdecydowana większość analizowanych tytułów jest publikowana w stałych cyklach (np. kwartalniki „Kieszeń” [Szkoła Podstawowa nr 5 im. Henryka Sienkiewicza w Szczecinie] czy półroczniki „G-rzeczna 5” [Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Koszalinie]); najczęściej są wydawane w cyklu dwumiesięcznym (np. „IX Wrota” [IX Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Bohaterów Monte Cassino w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 6 w Szczecinie]) i miesięcznym (np. „Scoolwiniak” [Zespół Szkół nr 10 w Szczecinie]) – w sumie 136, co stanowi 50% ogółu analizowanych pism). Analizując periodiczność pod kątem typu szkoły, można stwierdzić, że pisma szkolne najczęściej są wydawane w szkołach podstawowych oraz liceach, natomiast w szkołach gimnazjalnych i zespołach szkół przeważają dwumiesięczniki oraz nieregularniki.

2. Są to wydawnictwa o niskim nakładzie, w większości przypadków nie przekracza on 50 egz. (94 tytuły, tj. 35% wszystkich analizowanych, np. „Kontrast” [Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Pamięci Ofiar Terroryzmu 11 Września 2001 Roku w Kaliszu Pomorskim]), co oznacza, że są one dostępne niewielkiej grupie odbiorców. Zdarzają się jednak wyjątki (przykładem jest „LOgin. Młodzieżowy Dwutygodnik Powiatowy”, redagowany od lutego 2011 roku przez uczniów LO w Gryficach. Pismo jest

²⁴ Zob. W. Patrzalek, *Segmentacja rynku prasowego*, Wrocław 2002, s. 10.

²⁵ Tamże, s. 11.

²⁶ S. Tubek, *Rola czasopism szkolnych*, dz. cyt., s. 60.

finansowane przez starostwo powiatowe w Gryficach, jego nakład wynosi 2 tys. egz.).

Warto dodać, że 105 tytułów, czyli 39,4% ogółu analizowanej prasy, ukazuje się w wersji tradycyjnej/papierowej (np. „Insekt” [Liceum Ogólnokształcące im. I Armii Wojska Polskiego w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 w Drawsku Pomorskim]); ponad 99 pism (czyli 37%) jest wydawanych zarówno w wersji tradycyjnej, jak i elektronicznej (np. „No Name” [Gimnazjum nr 10 w Szczecinie]); 52 pisma (19,5%) posiadają jedynie wersję elektroniczną (np. „Har2rd” [Gimnazjum nr 2 im. Janusza Korczaka w Koszalinie]) umożliwiającą indywidualnemu czytelnikowi własny wydruk szkolnego periodyku. Jedynie nieliczne pisma przyjmują formę pojedynczych artykułów zamieszczanych na stronie internetowej szkoły lub gazetki ściennych.

3. Powielanie za pomocą środków własnych²⁷ – większość pism (215 tytułów, czyli 80%) jest składana w zwyczajnych programach tekstowych (np. „GimUcho” [Gimnazjum nr 1 im. Żołnierzy Armii Krajowej w Gryficach]); w 39 pismach (14% szkolnych redakcji, np. „Kaczka Dziwaczka” [Szkoła Podstawowa w Karścinie]) wykorzystuje zewnętrzne programy umożliwiające tworzenie różnego rodzaju makiet prasowych²⁸; nieliczne pisma (12 tytułów, czyli 4,5%) mają skład ręczny – (zazwyczaj są to kserowane wycinki tekstowe nierzadko zawierające odręczne dopiski) – przykładami są „Nowinki spod Tablicy” [Szkoła Podstawowa im. Mikołaja Kopernika w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Przybiernowie]; zdecydo-

wana większość pism jest drukowana na cyfrowych, szkolnych drukarkach, jedynie 7 spośród 266 periodyków (np. „Łomot” [Zespół Szkół nr 1 im. Henryka Sienkiewicza w Kołobrzegu] i „Ortodroma” [Zespół Szkół Morskich im. Polskich Rybaków i Marynarzy w Kołobrzegu] (obydwie w kołobrzesckim Wydawnictwie Kamera) jest wydawanych przez profesjonalne drukarnie.

4. Tematykę charakteryzują: 1) aktualność, którą ogranicza częstotliwość ukazywania się pisma; 2) względna uniwersalność i informacyjność treści (do głównych kręgów tematycznych prasy szkolnej należy zaliczyć szkołę i nauczycieli oraz uczniów i ich najbliższe otoczenie); 3) ograniczoność wynikająca z zasięgu czytelników (wąski krąg odbiorców); 4) cykliczność (na tematy poruszane w prasie szkolnej duży wpływ ma kalendarz szkolny). Wiele treści jest poświęconych następującym po sobie porom roku²⁹, różnym rocznicom, świętom państwowym, narodowym, rodzinnym, które najczęściej są związane z kalendarzem liturgicznym³⁰. Z jednej strony teksty charakteryzuje pewna okazjonalność, z drugiej – cykliczność organizująca i porządkująca rytm życia szkoły³¹.

5. Brak znamion komercyjności – w 124 szkołach (co stanowi 46,6% analizowanych placówek) pisma są dystrybuowane bezpłatnie (np. „Po Nowemu” [II Liceum Ogólnokształcące im. Cypriana Kamila Norwida w Stargardzie Szczecińskim]), reszta jest rozprowadzana odpłatnie, za niewielkie, wręcz symboliczne kwoty, które są przeznaczane na pokrycie kosztów druku pi-

²⁷ T. Adamczyk, *Prasa szkolna...*, dz. cyt., s. 319.

²⁸ Zob. przypis nr 3.

²⁹ I. Konopnicka, *Czasopisma tworzone przez dzieci w młodszym wieku szkolnym* [w:] *Transformacja w polskiej edukacji wczesnoszkolnej*, red. T. Lewowicki, Kraków 2004, s. 190–191.

³⁰ B. Olszewska, „Płomyczkowy” kalendarz liturgiczny. *W kręgu wybranych tematów i motywów literatury religijnej międzywojennego „Płomyczka” (1917–1939)* [w:] „Stare” i „nowe” – *czasopisma dla dzieci i młodzieży*, red. B. Olszewska, E. Łucka-Zajac, Opole 2013, s. 113–114.

³¹ Por. A. Korzeniecka-Bonder, „Czas drukowania świadectw”, czyli czerwcowy czas szkolny. *O szkolnej grze pozorów* [w:] *Młodzież–kultura–tożsamość*, red. T. Bajkowski, K. Sawicki, Białystok 2012, s. 81.

sma (np. „Między Nami Uczniakami” [Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi im. Leonida Teligi w Pyrzycach], kosztuje 2 zł).

6. Posiadają prestiżowy charakter – wydaje się, że wydawanie szkolnego periodyku świadczy o pozaobowiązkowym zaangażowaniu nauczycieli w działalność edukacyjną i może być zdeterminowane wieloma czynnikami, do których zaliczają się m.in. typ placówki oświatowej (baza lokalowa i materialna), kadra pedagogiczna (jej kompetencje, kwalifikacje, stosunek do wykonywanego zawodu), tradycje prasowe szkoły, a także szeroko rozumiany kapitał społeczny uczniów (ich ambicje czy predyspozycje).

Z analizą treści wiąże się próba wyodrębnienia rodzajów prasy szkolnej. Na podstawie przeprowadzonych badań autorka stwierdziła, że:

- zdecydowaną większość przebadanych tytułów stanowią tak zwane kalejdoskopy (np. „Kława Ława” [Zespół Szkół im. Wedłów-Tuczyńskich w Tucznie], 251 tytułów, czyli 95% ogółu analizowanych tytułów), które podejmują różne tematy;
- rzadkie są pisma specjalistyczne, sprofilowane, tematycznie wyspecjalizowane (odnotowano jedynie dwa tego typu tytuły: wydawany od 1993 roku „Eko-Świat i My” [Zespół Szkół im. Tadeusza Kościuszki w Łobzie] oraz ukazujący się od 2011 roku „Twój Szkolny Dietetyk” [ZS Policealnych w Kołobrzegu]);
- odnotowuje się tytuły monotematyczne – zazwyczaj ukazujące się z okazji wydarzeń wyjątkowych dla szkolnego środowiska, przykładem jest np. „Szkolna Pralnia” [III Liceum Ogólnokształcącego w Szczecinie] poświęcona 750-leciu Dąbia, prawobrzeżnej części Szczecina;
- występują periodyki obcojęzyczne, które realizują funkcje edukacyjne – w województwie ukazują się dwa pisma: niemieckojęzyczny „Unter Uns” przeznaczony dla najmłodszych uczniów szkoły podstawowej

(klasy I–III) [Szkoła Podstawowa nr 56 w Szczecinie] oraz anglojęzyczny „What’s Up?????” przeznaczony dla uczniów klas IV–VI [Szkoła Podstawowa nr 2 w Świnoujściu];

- dwa pisma są typowymi „zwierciadłami życia”, mają one wyłącznie informacyjny charakter, nie są to typowe pisma szkolne, w których zdecydowaną większość stanowią teksty pisane przez uczniów dla uczniów, ale swoistego rodzaju biuletyny, za pomocą których są podawane dodatkowe wiadomości, oprócz tych udzielanych oficjalnie („Biuletyn Informacyjny” [Szkoła Podstawowa w Trzygłowie] oraz „Gazeta Wywiadówkowa” [Zespół Szkół Publicznych w Polanowie]).

Prasa szkolna jest zróżnicowana również pod względem kategorii wydawcy:

- w zdecydowanej większości (206 tytułów) wydawcami pism są szkoły (np. „Wieści Spod Rakiety” [Szkoła Podstawowa nr 3 im. Wojsk Obrony Powietrznej Kraju w Gryficach]);
- wśród tytułów redagowanych przez członków różnego rodzaju kół zainteresowań (33 tytuły) wydawcy w zdecydowanej większości wymieniali: koła lub pracownie dziennikarskie („Bukowe Nowinki” [Szkoła Podstawowa nr 74 im. Stanisława Grońskiego w Szczecinie], ogólne koła zainteresowań („Rogowiaczek” [Szkoła Podstawowa im. Jana Brzechwy w Rogowie]), koła medialne („Średniak Gościński” [Zespół Szkół im. Macieja Rataja w Gościnie]), redakcyjne („Szósteczka” [Szkoła Podstawowa nr 6 im. Narodowego Święta Niepodległości w Koszalinie]) lub sekcje radiowo-dziennikarskie („Forum. Fantastyczna Organizacja Ruchu Uczniowskich Mistrzów” [II Liceum Ogólnokształcące w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Nowogardzie]), koła kultury języka polskiego („Kogel-Mogel” [Szkoła Podstawowa im. Józefa

Mozolewskiego w Kobylance]) lub komputerowe („Wyspiarz” [Zespół Szkół Zawodowych nr 1 w Szczecinie]);

- niewiele, bo jedynie 15 tytułów wydaje samorząd szkolny, np. „Szkołna Chochla” [Szkoła Podstawowa im. Lotników Polskich w Zespole Szkół w Mirosławcu];
- zespoły klasowe redagują 6 pism (np. „Sztubak” [Szkoła Podstawowa nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Stargardzie Szczecińskim]);
- wydawcą 5 tytułów są biblioteki, np. „Do Dzwonka” [Szkoła Podstawowa w Długolece];
- „Maski. Gazeta Młodzieżowa” były jedynym pismem międzyszkolnym.

O profilu, charakterze czy rodzaju pism szkolnych decyduje wiele czynników. Zależą one między innymi od rodzaju wydawcy (inne treści będzie można znaleźć w piśmie redagowanym przez samorząd uczniowski, inne – w periodyku o charakterze klasowym), a także od wieku członków zespołów redakcyjnych (inny profil będzie miało pismo redagowane przez uczniów nauczania początkowego, inny – pisma szkół ponadgimnazjalnych) oraz celów dydaktycznych bądź wychowawczych, jakie chce osiągnąć opiekun pisma.

Funkcje prasy szkolnej

Zofia Sokół w jednym ze swoich artykułów postawiła pytanie: „Czy gazetki szkolne są metodą dydaktyczną, czy prasową formą wypowiedzi?”. Dla badaczki wydawnictwa szkolne są jednym i drugim, i doskonale się przenikają i uzupełniają³². Prasę szkolną można więc uznać jako narzędzie procesu dydaktycznego³³ oraz wychowawczego³⁴.

Pisma szkolne realizują również istotne postulaty kształcenia medialnego³⁵, gdyż uczą „medialnej piśmienności” – rozumianej jako „przygotowanie dzieci i młodzieży do świadomego i krytycznego odbioru mediów oraz racjonalnego posługiwania się nimi jako narzędziem pracy, komunikowania się i uczenia”³⁶. To nie tylko wychowanie i kształtowanie postaw względem mediów (na przykład w ramach dyskusji nad profilem szkolnego pisma można uczniom zlecić analizę prasy dziecięcej czy młodzieżowej i stworzenie listy jej wad i zalet³⁷), ale również nabywanie umiejętności wyszukiwania i selekcji informacji, krytycznego myślenia. Na przykład podczas dyskusji nad tekstem kształci się umiejętność wyrażania opinii, obrony własnego zdania, poszukiwania argumentów (czyli wszystko to, co składa się na kulturę dyskusji³⁸), czy posługiwania się technologią informacyjną³⁹, a także zdolność do

³² Z. Sokół, *Nowy gatunek prasowy...*, dz. cyt., s. 142.

³³ Wacław Strykowski wśród mediów dydaktycznych wyróżnia funkcje: a) poznawczą – prasa szkolna pozwala poznać wybrany wycinek rzeczywistości; b) kształcącą – jest narzędziem rozwijania zdolności poznawczych oraz uczyć i woli uczniów; c) dydaktyczną – jest dodatkowym źródłem zdobywania informacji i nabywania umiejętności; d) emocjonalno-motywacyjną – pozwala uruchomić procesy związane z przeżywaniem emocji oraz wzmocnić motywację ucznia. Zob. W. Strykowski, *Audiowizualne materiały dydaktyczne: podstawy kształcenia multimedialnego*, Warszawa 1984, s. 24; tegoż, *Kompetencje medialne: pojęcie, obszary, formy kształcenia* [w:] *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, red. W. Strykowski, W. Skrzydlewski, Poznań 2004, s. 35–37.

³⁴ Wśród funkcji wychowawczych można wymienić: a) kształtowanie pasji społecznych; b) realizację idei indywidualizacji; c) rozwijanie humanistycznych uzdolnień młodzieży; d) uruchamianie procesów samowychowania; e) organizowanie i integrowanie życia wewnętrznego szkoły; f) uruchamianie procesów społecznych, np. opinii publicznej. Zob. G. Sowiński, *Wychowawcze funkcje gazetki szkolnej*, „Życie Szkoły” 1975, nr 3, s. 44.

³⁵ Por. H. Zgólkowa, *Szkolne dziennikarstwo*, „Polonistyka” 1999, nr 7, s. 437–439.

³⁶ K. Bocheńska, *Gazetka szkolna. Pomysł na edukację medialną*, „Neodidagmata” 2008, nr 29/30, s. 152.

³⁷ Por. J. Waluś, *Czy warto tworzyć gazetki szkolne?*, „Życie Szkoły” 1996, nr 3, s. 175–176.

³⁸ S. Tubek, *Rola czasopism szkolnych*, dz. cyt., s. 62.

³⁹ K. Gierszał, G. Miętus, U. Puchalska, *Warto stworzyć koło dziennikarskie*, „Nowa Poliszczyna” 2001, nr 4, s. 32.

rozdzielania typów przekazu (fikcja a fakt, fakt a komentarz, komentarz a reklama)⁴⁰. Wydawanie prasy szkolnej pozwala uczniom zrozumieć wszystkie etapy funkcjonowania mediów, które obejmują: koncepcję programową, produkcję (między innymi poznawanie różnych form wypowiedzi dziennikarskiej⁴¹, umiejętność rozróżnienia stylów i funkcji przekazu językowego i ich stosowania), transmisję (na przykład uczniowie zajmujący się rozprowadzaniem gazetki uczą się reklamy⁴²) oraz odbiór przekazu przez publiczność⁴³.

Prasa szkolna jest zjawiskiem wieloaspektowym i wielofunkcyjnym, dlatego też realizowane przez nią funkcje mają złożony charakter. Na ich dokładne określenie pozwala analiza treści szkolnych periodyków, dzięki której można wyodrębnić funkcje zamierzone oraz te faktycznie realizowane. W przypadku prasy szkolnej z tradycyjnego katalogu funkcji mediów lokalnych należy wykluczyć dwie – kontrolną władz lokalnych oraz reklamowo-ogłoszeniową.

Obejmując analizą zawartości ponad 1341 egzemplarzy, z 266 pism szkolnych dostępnych autorce wyodrębniono dominujące funkcje szkolnych periodyków:

1. Informacyjno-dokumentacyjną – pisma szkolne są źródłem informacji nie tyle dla, ile przede wszystkim – o szkolnej społeczności⁴⁴. Ich naczelną funkcją jest funkcja informacyjna, szkolne wydawnictwa są ważnym ośrodkiem dokumentacji różnych przejawów życia śro-

dowiska szkolnego, a w szerszej perspektywie – społecznego, stanowią „zwierciadło życia szkoły”⁴⁵, swoistego rodzaju kronikę, chronologicznie lub tematycznie uporządkowany zbiór najważniejszych wydarzeń szkolnej społeczności. „O jej sukcesie [funkcji dokumentacyjnej – dop. PO] decyduje stopień zaangażowania [redakcji – dop. PO] w życie szkoły”⁴⁶. Prasa szkolna stanowi więc specyficzną formę kalendarium oświatowego, jednocześnie zawarte w niej informacje współtworzą i utrwalają dzieje danej placówki edukacyjnej, nie tylko informując o danym wydarzeniu, ale i powiadamiając o jego okolicznościach. Autorzy szkolnych publikacji zwięźle przedstawiają opisywane fakty, kierując się ich aktualnością dla odbiorcy, a także rzetelnością, pisząc jasno i precyzyjnie⁴⁷. W prasie szkolnej te cechy (faktograficzność, wierność, zwięźłość, aktualność, rzetelność, jasność, precyzja) występują z różnym natężeniem; szczególnie ograniczona jest aktualność, której ramy wyznacza periodyzacja czasopisma. Na podstawie badań można stwierdzić, że w prasie szkolnej tego typu teksty pojawiają się bardzo często i stanowią najbardziej autorski i najbogatszy dział tego rodzaju wydawnictw.

2. Indywidualizująca i socjalizująca – polegająca na opisywaniu odrębności, zaznaczaniu inności danego środowiska pod względem na przykład geograficznym, kulturowym, światopoglądowym czy związanym z wiekiem. W mediach ta funkcja przejawia się głównie w formie

⁴⁰ K. Bocheńska, *Gazetka szkolna...*, dz. cyt., s. 152–153.

⁴¹ A. Łopata, *Adieu...*, czyli o językowych i pozajęzykowych sygnałach zaprzestania kontaktu, „Polonistyka” 1997, nr 6, s. 361–364.

⁴² B. Ciborowska-Lipko, *Z zabawy nauka życia*, Kielce 2000, s. 16.

⁴³ S. Juszczak, *Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji* [w:] *Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*, red. S. Juszczak, I. Polewczak, Toruń 2005, s. 29.

⁴⁴ J. Dziennikowska, *Pisma uczniowskie jako źródło informacji dla lokalnej społeczności szkolnej (komunikat)*, „Studia Kieleckie. Seria Bibliologiczno-Prasoznawcza” 2003, nr 3, s. 101.

⁴⁵ I. Socha, *Czasopisma młodzieży szkolnej w Polsce 1918–1930*, Katowice 1986, s. 97.

⁴⁶ E. Nowak, *Czy gazetka uczniowska może pełnić w szkole funkcję wewnętrznego public relations? Opis i analiza rozpoznawania i rozwiązywania problemu organizacyjnego*, „Biblioteka w Szkole” 2003, nr 9, s. 3.

⁴⁷ K. Wolny-Zmorzyński, A. Kaliszewski, W. Furman, *Gatunki dziennikarskie. Teoria, praktyka, język*, Warszawa 2009, s. 27–28.

przybliżania wizerunku oraz działalności jednostek lub instytucji nieznanymi w danym środowisku. Nie stoi ona w sprzeczności z funkcją socjalizującą, która ze względu na edukacyjny i wychowawczy walor prasy szkolnej również występuje w analizowanych tytułach. Jest ona widoczna w upowszechnianiu zachowań zgodnych z normami społecznego funkcjonowania oraz z uniwersalnymi zasadami.

3. Inspirująco-aktywizująca – przejawiająca się w dążeniu do określonych celów danej społeczności w różnych sferach życia. I podobnie jak w przypadku funkcji socjalizującej, wydawnictwa szkolne podejmują różnego rodzaju kampanie na rzecz szkolnego środowiska. Najczęściej są one związane z edukacją zdrowotną, ekologiczną, samopomocą, ze zwalczaniem patologii społecznych, wspieraniem inicjatyw środowiskowych. Niejednokrotnie redaktorzy pism zachęcają do rozwijania życia duchowego lub umysłowego przez organizowanie różnego rodzaju spotkań z animatorami lokalnej kultury, co jest dowodem na włączanie się pism szkolnych w realizację zadań o charakterze lokalnym.

4. Kulturotwórcza i rozrywkowa – przejawiająca się w upowszechnianiu wartości nie tylko – i to należy podkreślić – kultury dominującej, ale również różnego rodzaju podkultur (głównie przez publikację recenzji filmowych lub teatralnych, recenzji książek, zespołów muzycznych lub koncertów, a także gier komputerowych, sporadycznie pojawiają się teksty poświęcone analizie lektur szkolnych). Na podstawie analizy można stwierdzić, że wzrasta znaczenie funkcji rozrywkowej w mediach, jest ona również stałym elementem prasy szkolnej. Urozmaica ona i wzbogaca przekaz, umożliwia

poznawanie (w innej formie), wyrażanie emocji i uczuć, jest także środkiem do ich wywoływania.

5. Integracyjna i promocyjna szkoły – zagadnienia poruszane na łamach pism szkolnych są ściśle związane ze środowiskiem szkolnym, stają się elementem łączącym społeczność szkolną, wpływają na zachowania jej członków. Lokalność pism szkolnych powoduje, że „zyskuje [ono – pismo szkolne – dop. PO] miano ważnego elementu życia klasy i szkoły: uczy, zaciekawia, prowokuje do różnego rodzaju większych i mniejszych przemyśleń, integruje środowisko szkolne”⁴⁸. Ta zależność wynika z faktu, że prasa małej społeczności jest „doskonałym czynnikiem organizującym tę zbiorowość, która ma własną opinię, własne sądy i preferencje”⁴⁹. Szkolna działalność wydawnicza sprzyja integracji szkolnej społeczności między innymi przez prezentowanie pozytywnych wartości, zjawisk, procesów, wydarzeń, ludzi. Prasa szkolna wspiera i umacnia integrację organizacyjno-porządkową będącą efektem akceptowania norm i zasad funkcjonowania jednostek w grupach. Jest w niej widoczna świadomość społeczna danego organizmu szkolnego i poczucie dumy z powodu przynależności do danej społeczności. Dzięki pismom szkolnym tworzy się duchowa łączność, tożsamość szkolna, co sprzyja kreowaniu atmosfery zaangażowania wśród członków tej lokalnej społeczności⁵⁰.

Zakończenie

Artykuł jest próbą określenia wyraźnych ram teoretycznych i praktycznych prasy szkolnej na przykładzie periodyków ukazujących się województwie zachodniopomorskim w latach

⁴⁸ G. Tomiak, *O szkolnym dziennikarstwie słów kilka. Prasowy grzech zaniechania?*, „Edukacja Humanistyczna. Uniwersytet Zielonogórski” 2006, t. 4, s. 168.

⁴⁹ I. Konopnicka, *Czasopisma dziecięce w kształceniu wczesnoszkolnym*, Opole 2006, s. 115.

⁵⁰ R. Kowalczyk, *Media lokalne w Polsce*, t. 1, Poznań 2008, s. 67.

2010–2014. Pomimo że tradycja szkolnych tytułów sięga XIX wieku, to okazuje się, że związane z nią kwestie definicyjne wciąż budzą wiele wątpliwości. Przez jednych badaczy prasa szkolna jest uznawana za prasę środowiskową, inni plasują ją na pograniczu prasy dla dzieci i młodzieży. Również spornym zagadnieniem jest jej przynależność do mediów masowych.

W trakcie badań nad zawartością zachodniopomorskiej prasy szkolnej pozyskano informacje, ile spośród 714 szkół publicznych funkcjonujących w regionie wydaje własne tytuły prasowe (w różnych formach). Taką deklarację złożyło 360 jednostek oświatowych. Choć więc autorka nie miała możliwości skonfrontowania swoich badań ze stanem wcześniejszych analiz (szczególnie ilościowych) prasy szkolnej Pomorza Zachodniego, to można wnioskować, że co druga szkoła prowadzi systematyczną lub okazjonalną działalność wydawniczą (tego typu tytuły najczęściej wydają szkoły podstawowe, najmniejszą aktywność przejawiają szkoły ponadgimnazjalne). Przy czym częstotliwość wydawania tego typu prasy jest większa w mniejszych (pod względem liczby mieszkańców) jednostkach administracyjnych niż w większych, na przykład w Szczecinie czy Koszalinie. Zdecydowaną większość analizowanych tytułów stanowią tak zwane kalejdoskopy podejmujące różne tematy. Rzadkie są pisma specjalistyczne, monotematyczne czy periodyki obcojęzyczne. Istotnym wydaje się określenie wydawcy szkolnych tytułów – w zdecydowanej większości przypadków inicjatorem powstania pisma jest szkoła, a następnie koła zainteresowań – jedynie 15 pism jest wydawanych przez samorząd szkolny, co może świadczyć o niewielkiej inicjatywie oddolnej uczniów zachodniopomorskich szkół.

Kolejnym elementem opisywanej prasy jest próba określenia funkcji szkolnych periodyków,

które – oprócz zadań dydaktycznych i kształcących – pozwalają na podejmowanie działań informacyjno-dokumentacyjnych, indywidualizujących i socjalizujących, a także inspirująco-aktywizujących, kulturotwórczych i rozrywkowych, integracyjnych i promocyjnych. Należy stwierdzić, że nie są one wypełniane jednocześnie przez wszystkie badane wydawnictwa szkolne. Zauważalne są różnice w ich występowaniu, różna jest ich intensywność i nasilenie, przy czym osłabienie ich występowania zależy od wielu czynników, jak choćby od rodzaju placówki edukacyjnej, jej możliwości finansowych, zaangażowania uczniów w proces wydawniczy czy założeń opiekuna pisma.

Twórców i odbiorców szkolnych periodyków można nazwać generacją cyfrową, która kreatywnie wykorzystuje możliwości, jakie stwarza Web 2.0, i to ono w istotnym stopniu determinuje ich kompetencje komunikacyjne. Wydaje się, że w odniesieniu do prasy szkolnej ewolucja sieciowych użytkowników poszła w dwóch odmiennych kierunkach. Szkolne redakcje jakby nie doceniały potencjału drzemącego w nowych technologiach (prasa szkolna nie funkcjonuje w obiegu popularnych mediów społecznościowych). Słabą stroną analizowanych tytułów prasy szkolnej jest więc śladowe sprzężenie zwrotne, które gwarantuje skuteczność komunikacji. Również negatywnie należy ocenić fakt, że nie wszystkie pisma szkolne mają swoje internetowe odpowiedniki, co zdecydowanie zawęży grupę potencjalnych czytelników. Pomimo tych braków środki masowego przekazu, w tym również nowe media, wielokrotnie pojawiają się w rozważaniach, co niewątpliwie świadczy o tym, jak istotną rolę odgrywają w życiu młodych ludzi. Co ciekawe, młodzież w przeważającej części ma do nich krytyczny stosunek...